

Landskap: Skåne Upptecknat av: Daniel Harbe
Härad: N. Asbo Adress: Hanselfors
Socken: Örkelljunga Berättat av: _____
Uppteckningsår: 1946 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Frågelista ang. folkminnen i Örkelljunga
socken s. 1-14.

(Nu så utför-
lig är den
reviderats som
manuskript)

M. 10074:1.

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Frågelista angående folkminnen inom Örskelljunga socken
Har inom socknen hittats lösa fornyfynd , stenyxor , pilspetsar o.d. ?
Angiv noga fyndplatsen , tid,när fyndet gjordes ,samt varfyndet f.n. förvaras.
Har man funnit ekstockar eller andra märkliga saker i torvmossar ?

Angiv platser, till vilka historiska minnen äro knutna . Vad har Ni hört berättas om Lycksta,öster om Örskelljunga kyrka ? Har det varit ett fäste, försvarsverk ? Vad har man berättat om slaget i Fantehåla.? Har "Slottet" vid Klippebygget varit en fornborg ? Har Ni hört något om strider mellan svenskar och danskar i Örskelljungabygden ?

Minnen om snapphanarna . De höll till vid en stor sten , "Pamekagestenen" vid häradsvägen mellan Harbäckshult och Björnamossa på Harbäckshults fälad . De hade också ett tillhåll vid en stor bök i Sonmarp . Vid Järnblåst bodde också snapphanar . En sägen har upptecknats om bönderna i Tockarp eller Vemmentorp , vilka räddade sig undan snapphanarna ut på Storön i Vemmentorps-sjön .

Berätta minnen som äro knutna till Örskelljunga kyrka och dess kyrkklocka . Finnes någon sägen om varför man byggde kyrka just där kyrkan nu ligger?. Har Ni hört sägnen om Klockgjutaren som slog ihjäl Fante och kyrkklockan ,

som föll ner i Frästsjön ? *M.10074:2.*

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

Angiv namn på höjder ,backar och stenar inom socknen och uppteckna alla minnen och sägner som äro knutna till dem . T. ex. Snibestua ,där trollet Sniban bodde (anhopning av stora stenblock nv Björnamossa) , Parnekagesten på Harbäckshults fälad (där snapphanarna höll till) , Herrabacken i Harbäckshult (där byamännen samlades till rådslag) Åsljunga klippa i Åsljunga , Rävahalla i Ringarp , Alagårdsbjäret i Attarp ,Möaltebackstenen , rågångssten i Attarp . Var är socknens högsta punkt ?

Angiv namn på socknens sjöar och vattendrag , även vattensamlingar som nu äro utdikade (t. ex. Småfloarna i Harbäckshult , Sjöbackasjön i Håleryd.) Vattendrag ha ibland mer än ett namn . Anteckna även namn på öar och stenar i sjöarna . Namn på mossar inom socknen .

Berätta allt vad Ni vet om gamla vägar inom socknen , särskilt om de gamla kyrkstigarna . Från Björnamossa gick kyrkstigen över Guddebygget och Håleryd till Mörkahult . Från Harbäckshult gick den över Klippebygget och Turabygget till Örkelljunga vång . Från Somnarp gick kyrkvägen över Tisslaliarner till nuvarande Ö-a järnvägsstation . ~~S~~frax imman man kom fram till Ö-a rastade kyrkfolket vid några stora tallar , "Hösefererna" ,där man under

M. 10074:3.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

sommartid tog på sig "håser" och skor . En sådan kyrkfolkets viloplats
fanns också på Hallingalien , där villan Lillstugan nu ligger . Vid " Per
Skäggs" i Lemmeshult brukade man stanna och rasta vid likfärder .
Finnes några namn på landsvägarna genom socknen eller några minnesmärken
utmädd dem ? Berätta allt vad Ni vet om gamla gångstigar och genvägar .

Berätta om stora underliga träd inom socknen , vårdträd och andra .

Planterade man träd vid gården , när bröllop firades eller när det första bar-
net föddes ? Har det förekommit att man "satte bort sjukdomar" i vissa träd?

Vid Västergård i Harbäckshult fanns förr två väldiga lindar , som gammalt
folk varnade för att hugga , ty lindormen bodde i dem , sa man .

Har det förekommit att man drog sjuka barn genom kluvna trädstammar ?

Fanns det förr stenhögar , rishögar eller träkörs på den plats där någon ha-
de förolyckats eller dödats ? En stenhög fanns förr vid vägen Harbäcks-
hult - Ljungaskog inom Rya socken , när sockengränsen , en vid gamla lands-
vägen Harbäckshult - Mörkahult , en vid vägen mellan Mattarp och Tockarp .

På samtliga prästplatser ska mord ha begåtts . Varför kastade man samman sten ?
Var man rädd för att den döde skulle gå igen ?

Har Ni hört talas om att man förr grävde ner liken efter självspillingar
och mördare i skogen eller i rågångarna . Det lär ha förekommit, att man

förr grävde ner lik efter mördare i landskapsgränsen mellan Skåne och Halland

M.10074:4.

Anteckna alla minnen från gångna tiders järnhantering i socknen .

Slagghögar som vittna om medeltida järntillverkning finnas på flera ställen:

I Möllängen i Harbäckshult på P. Johanssons ägor . I en hage i Ringarp på Anton Nilssons ägor . I Bjälkabygget på Johan Jönssons , Olander Anderssons och Viktor Bengtssons ägor. I Drakabygget på August Petterssons, Ruben Nilssons och Viktor Bengtssons ägor . I Lemmeshult invid landsvägen . I V.Spång på Gustaf Perssons ägor . I Ö. Spång nära Skolhemmet . I Lärka-Sjöhult vid Lärkesholmssjöns utlopp . I Åsljunga på Carl Danielssons ägor . I Fasalt på Oskar Hanssons ägor . I Tockarp på Gustaf Lindgrens ägor . i Lilla Mattarp på Gustaf Pålssons och Hemning Eliassons ägor . I Lömsjöholm på Fritz Janssons och Johan Karlssons ägor . I Svenstorp på Hemning Bengtssons ägor . I Järnblåst på Folke och Erhard Eliassons ägor . Attarp på Ruben Janssons och Hemning Svenssons ägor

/ Se vidare J. Nihlén : Äldre järntillverkning i Sydsverige , Sthlm 1939 . /

Från vilka sjöar och mossar har man hämtat sjö- och myrmalm ?

Alla upplysningar om gammal järntillverkning äro mycket tacknämliga .

10074:5

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Angiv namn på nu nedlagda gårdar och torp. Meddela anmärkningsvärda namn gårdar , byar , torp, skogar , åkrar , ängar ,fälader ,allmänningar och utmarker . Meddela, hur man förr förklarade underliga ortnamn .

Finnes inom socknen någon sägen om gårdar, som först varit bebödda .

Ha Örkejjungagårdarna /präst- , klockare- och gästgivaregården/ ursprungligen utgjort en enda gård eller ett torp , som hört till Ringarps by ?

Finnes inom socknen några källor , vid vilka man förr brukade samlas på trefaldighets- eller midsommaraftonen ? Finnes källor , vilkas vatten man ansåg vara hälsobringande ?

Berätta vad Ni hört om de gamla byarna och byalivet där . Här och där minns man än , att man i vissa byar hade byfogde , som sammankallade byamännen med bytrumma eller bylur till rådslag . Hölls bystämma 1 maj ? I Harbäckshult samlades byamännen på Herrabäcken .

En hel del arbete utfördes förr som gemenskapsarbetet . Berätta vad Ni hört om "slättagille" (vid slåttern) om " tåragille" (vid torvupptagning) , om "möggille"(vid gödselutkörning)(Körde man i kapp då ?) , om "hörägille" (vid linbråtning) om "ostagille" (vid ystning) om karde- och spinngille

på vintrarna . m. m. M. 10074:6.

FOLKLIVSARKIVET

Berätta också om julagille och andra kalas förr i tiden . Institutionen för folklivs forskning vid Lunds universitet

I bygden har hemslöjd flitigt utövats både av män och kvinnor . Alla detaljer härom äro värdefulla .

Ett viktigt kapitel i bygdens historia är "raisekörningen" från socknen till slättbygden och städerna . Vad körde man ut och sålde och vad hämtade man med sig hem ? Enl. en uppgift körde man från östra delen av socknen / lärkagodsarna/ till Lund och Malmö . Från övre delen av socknen körde man till Ängelholm , Hälsingborg och fiskelägena .

Var brukade "raisekörarna" rasta och på vilka krogar och gästgivaregårdar höll de till .

Smålänningarna , som också körde ut till slättbygden och städerna, brukade rasta och ligga över i Örkelljunga . Var ?

Berätta vad Ni vet om gästgivaregårdar och krogar inom socknen .

Har Örkelljunga nuvarande gästgivaregård förr legat i Ringarp ?

Fanns det förr större brännrier inom socknen . Många bönder utövade egen brännvinstillverkning . Berätta om brännvinsbruket och brännvinets inverkan på folket .

M. 10074:7

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkv.forsk-
ning vid Lunds universitet.

Vad minns Ni ~~eller har~~ ~~hört~~ om de första handelsbodarna inom socknen ?

Vad har Ni hört om "kyrkmarknaderna" på sommarsöndagarna efter mässan i kyrkan ?

Marknader hölls annars vid Ljungaskog och i Voxtorp . Var Ljungaskogs marknad en mötes-plats för smålänningar och slättbor ? Smålänningarna kom dit med virke och bräder ,laggkärl ,redskap och slättborna kom med säd och ärtor , har man berättat . Vad var det man annars köpte och sålde ?

Berätta ^{om} marknadsnöjerna förr i tiden .

Hur var vallgången ordnad förr . Hade man en vallpojke , "hyre" , för hela byns ^{alla} kreatur ? Hur skyddade man djuren för vargarna ? När ungefär voro vargarna utrotade i socknen ? Var det Reiser på Lärkesholm , som fördrev vargarna från bygden ?

Berätta vad Ni hört om forna tidens jakt och fiske .

Vad var "kältringar" för folk , var det vtattare ? Var höll de till i socknen .

Förr hade man öknamn på byar , gårdar och människor . Berätta härom , även om öknamnen ofta voro vulgära och plumpa.

Berätta om de gamle spelmännen . Vilka instrument trakterade de ? Hur hade de lärt sig spela ? En del menade att de gamle spelmännen hade lärt

sig spela av näcken . Var brukade de spela ? *M. 10074:8.*

Var brukade de unga samlas för att träffas och roa sig ? Midsommarbacken i Harbäckshult , Knusingen i Attarp och en hage i Sommarp ha varit ungdomens samlingsplatser . Berätta om de ungas lekar och upptåg förr .

Brukade pojkar lyfta på stenar eller vikter för att pröva sina krafter ?

Skulle pojkar utföra vissa kraftprov för att ^{*visa att*} de var fullgoda arbetskarlar ?

Berätta om Majsjungningen förr och ungdomens äggagillen .

Brukade man förr gå omkring och "sjunga Staffan" vid jultiden ?

Berätta vad Ni hört eller minns om forna tiders hemliv , om förhållandet mellan makar , mellan föräldrar och barn , mellan husbondefolk och tjänare , om arbetstider och arbetslöner . Vad ansågs vara manfolksgöra och kvinnfolksgöra ? . Var det någon klasskillnad mellan fattiga och rika .

Berätta om nödtider och missväxtår , tiggeri och rotegång . Berätta om hur fattigvården förr var ordnad . Brukade de fattiga samt föräldralösa barn bortauktioneras på sockenstämman till den minstbjudande ?

Hur ordnades undantag till de gamla , som lämnat gården till någon av barnen . Har ni hört talas om att man förr i hemlighet tog livet av gamla undantagsmänniskor ? (Sådant har förekommit på andra håll i Skåne).

Berätta om de fattigas bostadsförhållanden . Vid Stackalstulien i Örskällj. bodde "stackale" (utfattigt folk) .

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning vid Lunds universitet

v M. 10074:9.

Har Turabygget sedan långt tillbaka varit fattiggård ?

Berätta ^{om} "luffare" och andra originella personer, som gick omkring i bygden .

Berätta vad Ni hört om soldater och rusthåll förr i tiden , om soldattorp och andra beställen för militärer .

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforske-

ning vid Lunds universitet.
Om Reiser på

Berätta vad Ni vet om s.k. ståndspersoner inom socknen .

Lärkesholm , om baron Liewen i Harbäckshult , "engelsmannen" i Spång ,

om länsmän och andra civila ämbetsmän , som varit bostta inom socknen .

Berätta om de gamla prästerna och klöckarna i Ö-a under 1800-talet ,
om husförhör , kyrkogång , kyrkstraff och kyrksed över huvud taget .

Hur var den första barnundervisningen ordnad i socknen . Berätta så ut-
förligt som möjligt om de första lärarna och de första ambulerande skolorna .

Hur fick barnen lära sig läsa, innan de första skolorna kom till ?

Berätta om kommunalmän och ledande sockenmän förr i tiden .

Alla minnen från väckelserörelsens första framträdande i socknen äro
synnerligen tacknämliga . I Vilka hem brukade man samlas till läsemöten ?

Vilka andaktsböcker läste man förr ? Berätta om husandakt förr . Vilka sånger
sjöng man förr på läsemötena ? Vilka voro de första husbesökarna och koll-

portörerna ? När byggdes de första missionshusen ?

Berätta om nykterhetsrörelsens , idrottsrörelsens- och arbetarrörelsens första framträdande och verksamhet inom socknen .

FOLKLIVSARKIVET
Institutionen för folkiv forskning
vid Lunds universitet

M. 10074:10

Berätta om seder och bruk, som voro knutna till årets olika högtider .

Julen : Förberedelser till helgen . Slakt , ljusstöpning , bakning , bryggning , rengöring . När började man använda julgran ? Hade man halm på golvet i stugan ? Hade man julbock ? Kunde man förutsäga vissa händelser vid julen?

Eller vid nyårsnyet ? Kastade man "julaknuda" ? Körde man eller sprang man

kapp hem från julottan ? Skulle man "måka" andras lagårdar på Annandagen ?

Skulle man rida på hästarna på Annandagen ? Skulle man gå ut och traktera grannarna på Annandagen? . Berätta om julfirandet så utförligt som möjligt.

Var det något man skulle iakttaga i Fastan ? Eller i Påskveckan ? Har Ni ^{hört} något om häxor och trollpackor i samband med påsken ? Skulle barnen ha ris av ett björkris på Långfredagens morgon ? Varför ?

Var det något särskilt man skulle iakttaga i samband med midsommarfirandet ?

Brukade tjänstefolket ordna ett kaläss i friveckan efter flyttningsdagen ?

Vilka dagar under året kunde man spå väder . Berätta seder och bruk i samband med sädd och skörd ? Var det något särskilt man skulle iakttaga på vårfrudagen ? Berätta allt vad Ni vet om den gamla "ugeräkningen" .

VI M. 10074: //

I vilka "ügor" skulle man så och sätta ?

Vilket arbete skulle göras i Ny och vilket i Nedan ?

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkforskning
vid Lunds universitet

Vilka seder och bruk skulle man iakttaga vid dödsfall , likfärder och be-
gravningar . Socknen var förr uppdelad i Liklag . Harbäckshults by bestod
av två liklag . Guddebygget och Hålerryd var liklag i hop . Sonarps by
hade två liklag , o. s. v.

Berätta om seder och bruk vid frieri , lysnings uttagande , bröllop , barn-
dop och kyrkotagning och ungdomens "framläsning i kyrkan" .

I socknen fanns förr en hel del käoka gubbar och gummor , som kunde stämma
blod , bota ormbett , "skäver" (engelska sjukan) , gulsot (genom att "måla"
/mäta/ ~~den~~ sjuke med en sytråd) Var skaffade man sig förr läkemedel ?

Plockade man örter och kokte ?

Berätta om "rackarna" förr , som slog ihjäl kästar och hundar . Bodde inte
en rackare i Ringarp ?

Fanns det människor förr , om vilka man trodde att de stod i förbund den ~~o~~
onde? Berätta om hur man förr sökte betvinga den onde med besvärjelser ?

Har Ni hört om man förr gjorde korstecknet för att freda sig för onda makter?

En del trollkunnigt folk använde sig förr av "mjölkhurar" för att draga

mjölk från andras ladugårdar . Vad har Ni hört härom ?

M. 10074:12.

Trollpackor , "påskakärringar" , flög på påskaftonen till Blåkulla .

Trollpackorna gick på påskdagsmorgonen till kyrkan , men ingen kunde se vilka som var trollpackorna mer än de ,som hade det första ägg en kyckling, värpte gömt i håret. Trollpackorna kom på våren i en "hårrveng" (virvelvind) och det var därför farligt att råka ut förr en "hårrveng".Man skulle spotta mot den eller kasta en sten mot den för att freda sig .

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folkv. forskning vid Lunds universitet

Gengångare , "gastar" , talade man förr mycket om i Örskälljungabygden .

Vad var en gast ? Var det ett barn ,som blivit dräpt ? Har Ni hört om

"raisekörare" ,som fick skjutsa gastar . Var det på särskilda platser ,som gastar och spöken visade sig ?

Förr berättade man mycket om förebud till dödsfall , olyckor o. d.

Ugglan eller någon annan fågel kom fram till gården och skrek .

Har Ni hört talas om personer som kunde förutsäga händelser ,eller såg likfärder , som de sedan fick se i verkligheten ?

Har Ni hört talas om varulven . Gammalt folk i socknen ha berättat härom .

Det var en karl som blivit förvandlad eller förvandlat sig själv till en varg . Varulven var särskilt farlig för havande kvinnor , vilka han ville riva ihjäl för att komma åt fostret . En kvinna som väntade barn skulle förr aldrig gå ut ensam ,sedan det blivit mörkt .

VII
M. 10074:13.

Vad har Ni hört berättas om maran . Det var ett kvinnligt väsen ,som smög sig inntill och plågade sovande människor . Vad skulle man göra för att freda sig mot maran ? Maran"red"även hästarna i stallet .

Äldre personer i Ö-a socken ha berättat om följande naturväsen :

Skogarädet ,"Skövsnuan" var en kvinna som uppehöll sig i skogen ,där hon lockade folk vilse . Hon uppehöll sig gärna vid bäckar , Framtill såg hon ut som en fager kvinna , ofta var hon naken ,hade långa nedhängande bröst ,som hon kastade över axlarna ,när hon sprang, hade långt nedhängande hår . Baktill såg hon ut som en urhålkad trädstam .

Bäckamannen var en karl som gick omkring vid vattendrag med ett ljus .

Det skulle vara farligt att råka ut för honom .Han visade sig under mörka nätter .

Bäckhästen var en stor lång häst , som steg upp ur sjöar och vattendrag

Det berättas att pojkar,som lekte och badade vid en sjö, fick se bäckhästen och lockade honom till sig och klev upp på hans rygg . Hästen blev längre och längre och när alla pojkarna kommit upp på hans rygg kastade han sig i vattnet och ville draga pojkarna ned i djupet .

Vättar voro små underliga människor ,som bodde i underjorden . De kunde ofta var människorna till hjälp och därför skulle man akta sig för att

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforskning

vid Lunds universitet

skada dem . När man förr slog ut kokhett vatten på marken (t. ex. potatisvatten) brukade man säga : "Akta dej vätta" ! *M. 10074/14*

Tomtar omtalas på olika håll i Ö-a socken . De fanns vid gamla gårdar . De drog till huset , så att husbonden blev förmögen . I Judagården (eg. Jutagården /danskgården/) i Harbäckshult satte man förr varje jul ut mat åt tomten . Tomten kallas också "goanissen" . Han körde en liten vagn, förspänd med små råttor . När husbonden flyttade , då flyttade tomten med . Har Ni hört berättas om andra naturväsen i Ö-a socken , t.ex. sjöräet , näcken , bergatroll ?

Har Ni hört sagor , som de gamle berättade (ej sagor , som Ni läst)

Kan Ni erinra er gamla visor , som man sjöng förr t. ex. när man spann ?
I Attarpegick man till varandra på vinterkvällarna o någon sjöng visor "som var så rörande så att alla grät till sist" .

Berätta och uppteckna även minnen, seder och bruk , skrock och trosföreställningar , som icke äro berörda i denna frågelista !

Alla berättelser och uppteckningar torde sändas till Örkelljunga Hembygdsförenings arkiv , som omhänderhaves av Folkskollärare Alarik Svensson , Örkelljunga .